

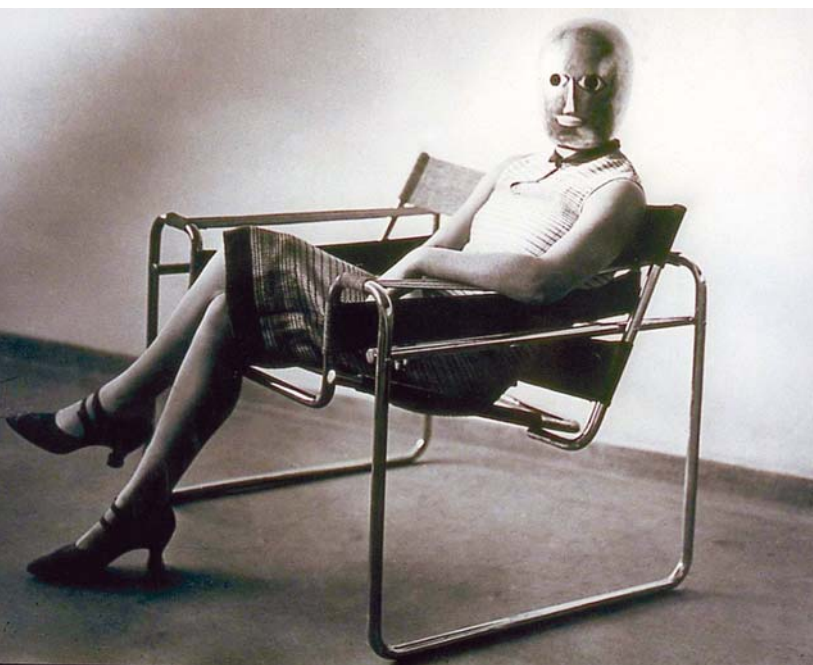
Kevesebb több lett volna

Breuer újra itthon

RÓZSA T. ENDRE

Magyar Iparművészeti Múzeum, 2016. XII. 8. – 2017. VI. 11.

Megörültem, amikor hírt vettem, hogy az Iparművészeti Múzeum kiállítással köszönti *Breuer Marcellt*. Egy jelentős új szerzemény adta a kiállítás apropóját. Tavaly ősszel Breuer New York-i irodájának tárgyalóasztalát megvásárolták a Magyar Nemzeti Bank Értéktár-programja keretében. A vételár 150 ezer dollár volt, ami hozzávetőleg 42–43 millió forintot tesz ki. Igen méltányos áron sikerült megvásárolni a gránitasztalt. A hamari bemutatás azonban félélsikerült: elklapkodták. Nem ártott volna alaposan eltöprengeni

Vaszilij-székben (tervezte **BREUER MARCELL**) ülő nő **LIS BEYER**-ruhában, **OSKAR SCHLEMMER**-álarcban, 1926

azon, hogy milyen környezetben és milyen koncepció alapján kerüljön a nyilvánosság elé Breuer „hangvillalábakon” álló gránitasztala. A kiállítás koronája kétségkívül a tárgyalóasztal, azonban a köré szervezett anyag hézagoss és töredékes, ráadásul a kiállítás koncepciója a jelenleg is válságban lévő magyar bútortipar irányába mutat. Gondolom, nem a kurátorok hibájából.

Egy fontos tény viszont elhallgat a kiállítás. A 20-as évek második felétől Bierbauer Virgil lett a modern építészet magyar propagátora, mérnökegyleti előadásait apám szorgalmasan látogatta. Emlékezete szerint valamikor 1933 őszén és 1934 tavasza közt érkezett Budapestre Breuer Marcell. A náci hatalomátvétel,

a Bauhaus szétverése után Magyarországon akarta folytatni pályáját. Beadta felvételi kérelmét a mérnökkamarába, mivel a kamarai tagság volt annak feltétele, hogy tervezői jogosítványát Magyarországon honosítsák. Némi huzavonát követően végül páros lábbal rúgta ki a felvételi bizottság, döntően antiszemita okokból. Apám végigasszisztálta a kamarai felvétel körüli vitákat, és fel is kereste a vele közel egyidős Breuer Marcellt annak Kisrökus utcai lakásán.

A budapesti kudarc után Breuer 1935-ben összepakolt, és Londonba távozott, majd hamarosan az Egyesült Államokban telepedett le. 1937-ben már a Harvard Egyetem doktori iskoláján oktatott. Egyik tanítványa a kínai-amerikai I. M. Pei volt, aki a Louvre üvegpiramisáról lett közismert. (Zárójelben jegyzem meg, hogy Breuer kedvenc tanítványa, Pei ma is él, idén áprilisban tölti be a századik évét.) Szándéka ellenére így indította el a világhír felé Breuert a magyar mérnökkamara. Pedig még hamuba sült pogácsát sem tettek a tarisznyájába. A kiállítás címe – *Breuer újra itthon* – félrevezető, hiszen alig élt Magyarországon. Nem érdemes elkendőzni a valóságot. A nemzetközi lexikonok amúgy sem felejtik el megemlíteni, hogy Breuer Magyarországon született: „Hungarian-born architect and furniture designer”.

A pécsi születésű Breuer Marcell 18 éves korában távozott el Magyarországról. Bécsben rövid ideig szobrászatot tanult, majd még ugyanabban az évben, 1920-ban a Bauhaus növendéke lett. Miután megszerezte diplomáját a Bauhausban, Párizsba költözött, de mentora, Martin Gropius rögvest visszahívta Németországba, és a Bauhaus professzorának nevezte ki. Breuer a faműhelyt vezette három tanéven keresztül, majd 1928-ban önálló építész- és belsőépítész-irodát nyitott Berlinben. A sikeres berlini évek után magyarországi visszatérési kísérlete balul ütött ki, mint ezt már részleteztem. Kései bocsánatkéréséért, 1968-ban díszdoktori címet adott neki a Műegyetem, tudomásom szerint Major Máté kezdeményezésére. Akkor, amikor már régóta a modernizmus iránymutató mesterei, a 20. század legnagyobb építészei és dizájnerei között tartotta számon a világ. (Viszont az is igaz, hogy Major Máté már 1946-ban kezdeményezte, hogy a Műegyetem hívja meg előadónak Breuert. Természetesen nem kérték fel.)

Walter Gropius korán felismerte Breuer páratlan tehetségét. Még hallgató korában felfigyelt rá. 1922-ben készített egy könnyed faszerkezet és feszített textil kombinációjából összeállított, roppant elegáns széket, amely az ipari sorozatgyártás feltételeinek

Fotó: Erich Consemüller, HUNGART © 2017

is megfelelt, hiszen átmetszetben méretazonos lécek kombinálásával állította össze azt. Az alapul szolgáló tölgyfa lécs vastagsága kb. 1,5–2 cm, szélessége kb. 5–6 cm, az azonos méretű lécek változó hosszúságú elemeiből illesztődik össze a szerkezet. Az ülőfelület

keletiesé. A Bauhaus letisztult funkcionalizmusa homlokegyenest szembe megy Lechner ornamentikus építészetével. A kiállítás tervezői molinókkal és leplekkel igyekeztek semlegesíteni a szecessziós környezetet, de Lechner erős mester, modora elnyomhatatlanul előtör. Átvérzik a kötés, ahogyan Pilinszky mondaná.

Íróasztal,
tervező: **KOZMA LAJOS**,
kivitelező: Thonet (?), 1930 k.
Iparművészeti Múzeum
HUNGART © 2017

Forgó karosszék,
tervező: **KOZMA LAJOS**, 1929
Iparművészeti Múzeum
HUNGART © 2017

és a háttámasz készült textilből. Breuer karosszékéből viszonylag kevés darab maradt fenn. Ma a múzeumok féltett kincsei. Egy húszéves fiatalember mutatta meg az orosláncörmeit 1922-ben. Nyilvánvalóan fából tervezett bútorai alapján nevezte ki Gropius a Bauhaus-műhely vezetőjének.

A Bauhaus alapelvei a funkcionális működést tartották a legfontosabbnak. Törekedtek az egyszerűsége, a könnyű kivitelezhetőségre, de az elegáns vonalvezetést sem tévesztették szem elől. Lényegesnek tartották, hogy a leendő tervezők, építészek elsajátítsák a kellő anyagismeretet. A különböző műhelyek ezt a célt szolgálták, szabad volt köztük az átjárás. Így esett meg, hogy a faműhelyt irányító Breuert a hajlított acélcső bútor feltalálása tette széles körben ismertté. 1925-ben tervezte meg első krómozott csőbútorait, majd egymást követték a remek modellek.

A *Breuer újra itthon* című kiállítás a múzeum emeleti kis díszteremében kezdődik. Ennél alkalmatlanabb helyszínt nehezen lehetett volna találni. Az Iparművészeti Múzeum épületét a magyar Gaudínak besorolt Lechner Ödön tervezte az általa kidolgozott magyaros szecessziós cifra stílusában, amit török és perzsa motívumokkal tett

Gránit asztal,
tervező: **BRUEUR MARCELL**,
1954/1965,
Magyar Nemzeti Bank –
Iparművészeti Múzeum
HUNGART © 2017

A kis méretű díszterembe került Breuer gránitasztala, fali tablón néhány épületének fotója, életútjának vázlatos felidézése, mellettük a csőbútorok vagy a Francesca lányáról elnevezett Cesca-székek későbbi replikái, különböző kárpitozásokkal. Az eredeti prototípus B32 megnevezéssel 1928-ban készült, akárcsak a híres B3 karosszék, ami évtizedekkel később kapta a Vaszilij nevet. A régi tervek, modellek alapján Breuer legtöbb csőbútorát különböző cégek a mai napig gyártják, akár az interneten is megrendelhetők. Önálló tablót kapott a *Delfi asztal*, amelynek eredeti modelljét 1930-ban készítette Breuer. Az olasz építész, Carlo Scarpa áttervezte, Breuerrel együttműködve, előbb carrarai fehérmárványból, majd más variációkban. A Delfi asztal kiemelése teljesen indokolt, hiszen nagy hasonlóságot tart a most vásárolt, hangvilla lábú gránitasztallal. Néhány fotó felidézi a Delfi legújabb változatait, melynek lapja kristályüveg, és Scarpa fia, Tobia Scarpa tervezte 2009-ben, több változatban. Breuer ebben már nem működhetett közre, mivel 1981-ben elhunyt.

A kiállítás legkülönösebb részlete egy posztamensként szolgáló üvegdoboz, amin egy még kisebb üvegdoboz áll, benne a Whitney Múzeum apró makettje, alig nagyobb, mint egy levélnehezék. Olyan apró, hogy

alig lehet felismerni lépcsőzetesen előrelépő homlokzatát. Időközben még a neve is megváltozott a közismert Breuer-épületnek. A Met, a Metropolitan Múzeum modern gyűjteményét költöztették át az épületbe, és mai megnevezése: Met Breuer. (Az új Whitney Múzeum nem költözött ki New York Manhattan negyedéből, de messzebb kapott egy nagyobb épületet. Az új múzeumépület homlokzatának egy része lépcsőzetesen hátralép.

A régi Whitney Múzeum,
New York

Renzo Piano, az építész ezzel a gesztussal adta meg a tiszteletet Breuer Marcell épületének, a régi Whitneynek.)

Az Iparművészeti Múzeum kiállításának nyitó termében Breuer Marcell mellé a magyar funkcionalista építészeti két őrlovását, a volt Bauhaus-növendék Molnár Farkast és Fischer Józsefet társították. Az összekapcsolás helyénvaló, rövid ideig munkakapcsolatot tartottak egymással, s vélhetően Breuer bérelt lakásában, a Kisrókus utcában készítették közös terveiket. Együttműködésük nem volt eredménytelen, az 1935-ös BNV (Budapesti Nemzetközi Vásár) tervpályázatán elnyerték az első díjat. Végül azonban csak néhány pavilontervük valósult meg. Korabeli olasz építészeti lapokból derül ki, hogy milyen remek tervek maradtak torzóban vagy mentek veszendőbe. A kiállítás egyik üde színpontja Breuer rövid írásos üzenete Fischernek, akit közismert becenevén Juszufnak szólít. (Barátai Lajkónak hívták Breuert, sőt Layko néven is írtak róla tanítványai Amerikában. Szeretettel emlékeztek meg kedves egyéniségéről, közvetlen és népszerű oktatói stílusáról).

Aki eddig nem sokat hallott Molnár Farkas vagy Fischer József felől, a hagyatékban maradt puritán irodai tárgyaik és néhány fénykép alapján nem sok új tudást szerez munkásságukról. Fischer József miniszter volt Nagy Imre kormányban (meg is lakolt érte), az 1945-ben légítamadásban meghalt Molnárt pedig hol kirúgta a magyar mérnökkamara, hol visszavette. Ezekről nem ad hírt a kiállítás. Molnár Farkasról portré-filmet vetítenek ugyan, de néhány méterre egy másik felületen híradórészletek a BNV-kiállításokat mutatják, és a két vetítés interferál, technikailag zavarja egymást. Az 1935-ös BNV kiállítását, a Breuer–Fischer–Molnár-trió nyertes pályázatát és a megvalósult pavilonokat korrekt módon mutatja be a tárlat. Egy korabeli híradórészletben Vitéz nagybányai Horthy Miklós ünnepélyesen vonul be az 1935-ös BNV-re. A tengerészi díszegyenruhában, aransujtásos kétsarkú kalapban, mellén kitüntetéssel, az oldalán karddal érkező kormányzót Chorin Ferenc fogadja mély alázattal.

A kiállítás egy hosszabb zárt térben folytatódik, újabb építészirodákra utaló enteriőrök és bútorok sorjáznak egymás után. *Bierbauer Virgil* és *Kozma Lajos* nagyjából még bírják az utazó-sebességet, de hogy kerül Breuer munkássága mellé *Wagner László* vaskos garnitúrája, akiről a kiállítás azt látja fontosnak kiemelni: az egri borok és a barokk szerelmese? Vagy *Kovács Zsuzsa*, a lakótelepi beépített típuskonyha megálmodója? Vagy *Bedécs Sándor* asztala, melynek lapja gömbölyített sarkú háromszög, és három lába háromfelé áll? A tárgy az álmodernista giccs határát súrolja. Breuer Marcell tervezési alapelve szerint a bútor legyen könnyed, lineáris és átlátszó. *Peresztegi József* bemutatott Tihany-garnitúrája (terv: 1956, kivitelezés: 1962) nehézkes, nem lineáris, és vaskos. A kiállított bútorok azt a tévutat jelzik, amelyre rákeveredve a magyar bútoripar máig tartó mély válságba süllyedt. Breuer munkássága éppen az ellenkező irányba mutat.

A kiállítás önmagát kergette csapdába. Pedig egyszerű a megoldás. A szecessziós kis dísztermet nem kellett volna bolygatni, elegendő lett volna 6–8 képernyőt elhelyezni, fülhallgatókkal. A videó-felületeken informatív anyagok futnak Breuer munkásságáról, jeles kollégáiról, tanítványairól a Bauhausban és a Harvardon, vagy jó barátjáról, Kepes Györgyről, akinek 1949-ben házat épített, a

magyar bauhauslerek világszínvonalú munkásságáról és a sor sokáig folytatható. Kell az útbaigazítás. Nem intézmény volt a Bauhaus, hanem idea – mondta Ludwig Mies van der Rohe, az utolsó rektor. A folyosó formájú, semlegesebb tér jóval alkalmasabb helyszín Breuer építési és bútortervezői munkásságának bemutatására, mint a szecessziós díszterem. S legfeljebb Fischer és Molnár társulhat valamennyire Breuerhez, a többiek már csak nagyon erőltetetten.

A funkcionalista alkotások bemutatására csak egy korrekt külső helyszín teremthet hiteles környezetet. 2010-ben újították fel a Tugendhat-villát Brnóban, Mies van der Rohe ikonikus alkotását. Hozzávetőleg 2 milliárd forintot kitevő összeget fordítottak erre. Az épület az UNESCO védelme alatt áll. A belépődíj borsos, de

hónapokkal előre kell időpontot foglalni, olyan nagy az érdeklődés. Megfelelő épületben Budapesten sincs hiány. Bierbauer Virgil tervezte a nagy budai villanyerőmű, a Kelenföldi Centrális főbb épületeit. Ma elhagyottan pusztulnak, központi irányítótermének hatalmas art deco üvegmennezzetét az enyészet kezdte ki. Ugyancsak Bierbauer építette a budaörsi repülőter forgalmi épületét. Az elegáns épület szintén céltalanul pusztul. Időről időre nagy eszmei értékű funkcionalista házakat adnak-vesznek Budapesten. Remélhetőleg műemléki védelem alatt állnak, állami elővételi joggal. Sok gyöngyszemből álló épületegyüttes az 1931-ben épült Napraforgó utcai villatelep. Többek között Molnár Farkas, Fischer József, Bierbauer Virgil és Kozma Lajos tervezett oda házat. Garas Dezső végeztette el a telep első hiteles külső felújítását. A Fischer József tervei alapján épült ház múltját Garas komoly kutatómunkával és építési segítséggel rekonstruálta. Nem sajnálta az építkezési költséget, mert tudta, hogy a modern magyar építészet egyik kincsét őrzi meg a jövő nemzedékek számára.

B3 – csövázás karosszék, ún. Vaszilij-szék, tervező: **BREUER MARCELL**, 1926, kivitelező: DE-TA SUD S.R.L., 1990-es évek Batisz Miklós tulajdona HUNGART © 2017